

Πολιτιστική Ζωή -
Γράμματα

Πέρα από τις ελληνικές πολιτισμικές καταβολές, οι Έλληνες της Αλβανίας δημιούργησαν μια δική τους παράδοση, έναν λαϊκό πολιτισμό, που προσδιορίζεται από τον γεωγραφικό χώρο και τις αντίξοες συνθήκες κάτω από τις οποίες πορεύθηκαν στην ιστορική τους διαδρομή. Το τοπικό στοιχείο είναι διάχυτο παντού. Πρόκειται για μια ντόπια παράδοση που εντυπωσιάζει με την πληρότητα και την αυτάρκειά της και που εκτείνεται σε όλο το φάσμα της λαογραφίας: τα δημοτικά τραγούδια, τις παροιμίες, τους θρύλους, τις λαοσοφικές εκφράσεις, τα παραμύθια, τις τοπικές φορεσιές κ.ά. Η παράδοση αυτή επιβεβαιώνει τη δημιουργική δύναμη του ελληνόφωνου πληθυσμού.

Στο χοροστάσι του Χλωμού
Πωγωνίου (1920)

Γυναίκες από το Γεωργουτσάτι
χορεύουν στο μοναστήρι
του Άι-Λια το 1938

Παραδοσιακός χορός στο Ξακουστό Πωγώνι τον 18ο αιώνα

Ο χορευτικός όμιλος της Ε.Ε.Μ. παίρνει την πρώτη θέση στα Τίρανα. Από αριστερά: Κ. Νίκας, Δ. Σίνα, Γ. Νίκας, Μ. Δαλιάνη, Π. Χρυσικός, Ο. Παπά, Χρ. Μπαρτζόκας, Β. Νίκας (1947)

Ο χορευτικός όμιλος Ελλήνων της Ε.Ε.Μ. που πήρε την πρώτη θέση στα Βαλκάνια, στο Βελιγράδι με πρωτοχορευτή τον Κ. Νίκα (1947)

Μετά την πολιτική αλλαγή με την έναρξη της δεκαετίας του 1990, η ελληνική παράδοση αναβίωσε αισθητά φέρνοντας και πάλι στην επιφάνεια τραγούδια παλιά και σχεδόν ξεχασμένα, τοπωνύμια, παραμύθια, παροιμίες, που μιλούσαν στην ψυχή της μειονότητας.

Την εποχή αυτή δημιουργήθηκαν και οι πρώτοι λαογραφικοί-πολιτιστικοί όμιλοι, όπως ο «Σύλλογος Ελλήνων Δημιουργών Αργυροκάστρου», ο «Πολιτιστικός Σύλλογος Δερβιτσάνης», ο «Σύνδεσμος Συνταξιούχων Ελληνοδιδασκάλων Νομού Αργυροκάστρου» κ.ά.

Αξιόλογη προσπάθεια καταβλήθηκε για την ευαισθητοποίηση του κόσμου μέσα από τη διοργάνωση πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Δροπολίτικη φορεσιά

Κορίτσια Δρόβιανης
Δελβίνου 1930

Δροπολίτικος γάμος (φωτ. 1933)

Αυθεντική νυφιάτικη Δερβιτσιώτικη στολή (2002)

Πανηγύρι στη Γράψη, (1991)

Σήμερα ο ελληνικός πληθυσμός στην Αλβανία βρίσκεται αντιμέτωπος με μία μεγάλη πρόκληση: την παραμονή του στις πατρογονικές εστίες και τη διατήρηση της ταυτότητας και της ιδιαίτερης πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι κάτοικοι των πυκνοκατοικημένων άλλοτε χωριών έχουν αραιώσει και οι πνευματικές δυνάμεις έχουν συρρικνωθεί εξαιτίας της μετανάστευσης, που συμπαρέσυρε το μεγαλύτερο μέρος των Ελλήνων ποιητών και λογοτεχνών.

Εντούτοις, τα τελευταία χρόνια έχουν δει το φως της δημοσιότητας όχι μόνο εκδόσεις λαογραφικών συλλογών, όπου διασώζονται τα κατά τόπους ήθη και έθιμα, δημοτικά τραγούδια, θυμοσοφίες, τοπωνύμια, παροιμίες κ.λπ., αλλά και έργα της σύγχρονης λογοτεχνικής παραγωγής των Ελλήνων, ποιητικές ανθολογίες, διηγήματα κ.λπ. Από τα πιο γνωστά μέλη της μειονότητας που δραστηριοποιούνται στο χώρο των γραμμάτων και έχουν συμβάλει σημαντικά στη διάσωση και τη διάδοση των πολιτιστικών μνημείων της ελληνικής μειονότητας είναι οι Πάνος Τσούκας, Νίκος Υφαντής, Νίκος και Γρηγόρης Κατσαλίδας, Θωμάς Στεργιόπουλος, Πέτρος Τσερκέζης, Σταύρος Ντάγιος κ.ά.

Παράλληλα, αξιοσημείωτη άνθηση στη δεκαετία του 1990 γνώρισε και η σύγχρονη λογοτεχνική και καλλιτεχνική παραγωγή.

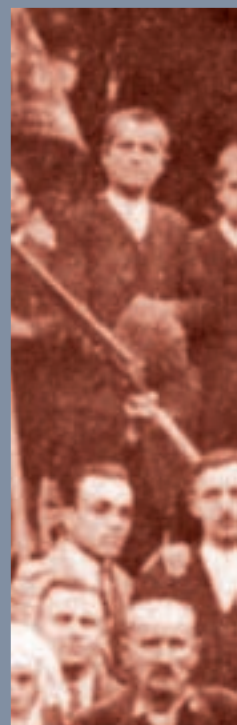
Αυθεντικές παραδοσιακές στολές Δερόπολης

Η λογοτεχνική παραγωγή

Η λογοτεχνική παραγωγή της ελληνικής μειονότητας στην Αλβανία έκανε τα πρώτα αξιόλογα βήματά της κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Μέχρι πρόσφατα λίγα στοιχεία ήταν γνωστά. Από τη δεκαετία του 1950 και μέσα σε λίγα χρόνια οι εκδόσεις στην ελληνική γλώσσα ανήρθαν σε 300 περίπου. Τα περισσότερα έργα ήταν ποιητικές συλλογές, διηγήματα, νουβέλες, μυθιστορήματα και βιογραφίες ιστορικών προσώπων. Αρκετά από αυτά μάλιστα μεταφράστηκαν και στην αλβανική γλώσσα. Ωστόσο, αξίζει να γίνει λόγος για τα δύο πρώτα βιβλία που τυπώθηκαν στην ελληνική γλώσσα, η ποιητική συλλογή του Πάνου Τσούκα «Λεύτερη ζωή» (1953) και του Σπύρου Τζια «Τα χελιδόνια χτίζουν τη φωλιά» (Τίρανα 1953), τα οποία, όπως και η εφημερίδα «Λαϊκό Βήμα» έπαιξαν σημαντικό ρόλο για την ανάδειξη της πολιτιστικής ζωής της μειονότητας και τη διατήρηση της ελληνικής γλώσσας υπό αντίξοες συχνά συνθήκες.

Οι πολιτικές εξελίξεις και το άνοιγμα των συνόρων το 1991 έφεραν σε επαφή τους Έλληνες λογοτέχνες της Αλβανίας με τη λογοτεχνική παραγωγή της Ελλάδας. Έκτοτε συνεχώς εμφανίζονται νέα πρόσωπα με αξιόλογες λογοτεχνικές αναζητήσεις και έργα. Τα θέματά τους εμπλουτίζονται διαρκώς, ισχυρή ωστόσο παραμένει ακόμη η επιθυμία της περιγραφής του τρόπου ζωής των Ελλήνων κατά τις προηγούμενες σκληρές δεκαετίες της κομμουνιστικής διακυβέρνησης.

Έτσι, στη δεκαετία του 1990 άρχισε να γνωρίζει άνθηση η λεγόμενη λογοτεχνία των συνόρων. Αξιόλογα λογοτεχνικά κείμενα, ποι-

ήματα και πεζά, τόσο των παλαιότερων όσων και νεοεμφανιζόμενων Ελλήνων λογοτεχνών περιγράφουν παραστατικά τη ζωή των Ελλήνων της Αλβανίας κατά τη διάρκεια του κομμουνιστικού καθεστώτος, τα όνειρά τους για μια καινούρια ζωή, τις δυσκολίες των πρώτων χρόνων δημοκρατικού βίου στην Αλβανία, την απόφαση για μετοίκηση στην Ελλάδα, τις διαδρομές μέσα από τα βουνά, την επίπονη ένταξη στην καινούρια πατρίδα κ.ά. Από τους πιο γνωστούς σύγχρονους συγγραφείς και ποιητές που προέρχονται από τους κόλπους της μειονότητας είναι οι Πάνος Τσούκας, Σπύρος Τζιας, Ανδρέας Ζαρμπαλάς, Νίκος Κατσαλίδας, Τηλέμαχος Κώτσιας, Βασίλης Κώτσιας, Πέτρος Τσερκέζης, Θωμάς Στέριος, Φώτος Κυριαζάτης, Σπύρος Λάγιος, Κώστας Νούσης κ.ά. Το 1992 ο Σπύρος Τζιας εξέδωσε επίσης μία απλή μέθοδο για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας (*Metode e thjeshtë për mësimin e gjuhës greke*) για αλβανόφωνους. Ενδεικτικά μόνο αναφέρουμε τα σημαντικότερα έργα τους:

Τηλ. Κώτσιας, *Περιστατικό τα μεσάνυχτα*, Κέδρος, Αθήνα 1991.

Τηλ. Κώτσιας, *Το τελευταίο καναρίνι*, Κέδρος, Αθήνα 1995.

Τηλ. Κώτσιας, *Το τραγούδι εκείνης της νύχτας*, Κέδρος Αθήνα 1998.

Τηλ. Κώτσιας, *Βροχή στο μνήμα*, Κέδρος Αθήνα 2000.

Τηλ. Κώτσιας, *Τα επτά παράθυρα*, Κέδρος Αθήνα 2002.

Τηλ. Κώτσιας, *Τρεις γενιές αμερικάνοι*, Κέδρος Αθήνα 2004.

Σπ. Τζιας, *Πέντε γράμματα*, Δωρικός, Αθήνα 2003.

Πέτ. Τσερκέζης, *Η έκτρωση*, Διηγεκές, Αθήνα 2005.

Ανδ. Ζαρμπαλάς, *Ο άλλος χάρτης*, Πολύτυπον, Αθήνα 2004.

Νίκ. Κατσαλίδας, *Η πύλη των βοριάδων*, Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 1998.

Νίκ. Κατσαλίδας, *Χίλια κοχύλια*, Ιωάννινα 1999.

Νίκ. Κατσαλίδας, *Η πλώρα των άστρων*, Ιανός, Θεσσαλονίκη 2001.

Νίκ. Κατσαλίδας, *Η μοίρα του αμάραντου*, Ιανός, Θεσσαλονίκη 2003.

Νίκ. Κατσαλίδας, *Το άροτρο του φεγγαριού*, Ψυχογιός, Αθήνα 2004.

Νίκ. Κατσαλίδας, *Νύχτας ανομήματα*, Κέδρος, Αθήνα 2006.

Φώτ. Κυριαζάτης, *Άκου τι σου σφυρίζει ο άνεμος*, Τροχαλία, Αθήνα 1998.

Αρκετοί από τους λογοτέχνες αυτούς, όπως οι Σπύρος Τζιας, Βασίλης Κώτσιας, Πέτρος Τσερκέζης, Λάμπρος Ρούτσης, Ανδρέας Ζαρμπαλάς, Σταύρος Ντάγιος κ.ά., εκτός από την πρωτότυπη λογοτεχνική παραγωγή, διακρίθηκαν και για τις μεταφράσεις έργων της αρχαίας ελληνικής γραμματείας και σύγχρονων Ελλήνων συγγραφέων στην αλβανική γλώσσα, ή και αντίστροφα. Η συμβολή των παραπάνω λογοτεχνών στη διάδοση των έργων της ελληνικής λογοτεχνίας στο αλβανικό κοινό και στην προσέγγιση και την αλληλοκατανόηση των δύο λαών είναι αναμφισβήτητη.

Το πολυφωνικό δημοτικό τραγούδι

Ιδιαίτερη σελίδα στην πολιτισμική κληρονομιά και τον πλούτο των Ελλήνων της Αλβανίας κατέχει το πολυφωνικό δημοτικό τραγούδι. Παραμένει μέχρι και σήμερα ζωντανό μνημείο του λαογραφικού θησαυρού των Ελλήνων της Αλβανίας. Αποτελεί μια από τις πιο ενδιαφέρουσες λαϊκές μουσικές φόρμες στη νότια Αλβανία - στα χωριά της ελληνικής μειονότητας (Δερόπολη, Άνω Πωγώνι, Βουθρωτό, Χειμάρα), αλλά και στην Ανατολική Μεσόγειο και τα Βαλκάνια.

Οι μελετητές δεν έχουν καταλήξει ακόμη σε βέβαια συμπεράσματα για την καταγωγή του πολυφωνικού τραγουδιού, συμφωνούν όμως ότι αυτό ανάγεται σε πολύ παλιές εποχές και αποτελεί συνέχεια του μουσικού πολιτισμού της αρχαίας Ηπείρου. Είναι ένα σπάνιο είδος που διαμορφώθηκε από τις πολιτισμικές αλληλεπιδράσεις και την επικοινωνία των λαών στο παρελθόν. Η παλαιότητα του πολυφωνικού τραγουδιού επιβεβαιώνεται από τη μοναδική μουσική του φόρμα (κλίμακα από πέντε νότες χωρίς ημιτόνια) και το φωνητικό, ομαδικό, ρητορικό και τροπικό χαρακτήρα του.

Στην Ελλάδα το συναντάμε στις περιοχές που γειτονεύουν με τα αλβανικά σύνορα, στα βορειοδυτικά του Νομού Ιωαννίνων και σε ελάχιστα χωριά στα βορειοανατολικά της Θεσπρωτίας. Μεταξύ των πολυφωνικών τραγουδιών από τις δύο μεριές των ελληνοαλβανικών συνόρων, εκτός

από τις ασήμαντες διαφορές, υπάρχουν πολλά στοιχεία ομοιότητας τόσο σε ό,τι αφορά τα λόγια των τραγουδιών όσο και σε ό,τι αφορά τις μελωδίες.

Η εκτέλεση των πολυφωνικών τραγουδιών γίνεται από ομάδα ανδρών ή γυναικών ή και μικτή, χωρίς τη συνοδεία μουσικού οργάνου. Ο κορυφαίος που τραγουδάει τη μελωδία λέγεται πάρτης ή παρτής, παίρνει, δηλαδή αρχίζει, το τραγούδι, ο δεύτερος, που πρέπει να είναι πολύ εξασκημένος, λέγεται γυριστής γιατί το γυρίζει ή το τσακίζει και οι ισοκράτες, που μπορεί να είναι περισσότεροι από δύο, κρατούν το ίσο και γεμίζουν το τραγούδι.

Λαϊκό πανηγύρι στις Σχωριάδες

Δημοτικά τραγούδια της ξενιτιάς

Αφόντας εγεννήθηκα,
με πίκρες με φαρμάκια.
Μικρός εξενιτεύτηκα,
μικρός στα ξένα πήγα.
Ξένες πλένουν τα ρούχα μου,
Ξένες τα σαπουνίζουν.
Τα πλένουν μια, τα πλένουν δυο,
Τα πλένουν τρεις και πέντε.
Κι από τις πέντε κι ύστερα
Τα ρίχνουν στο ποτάμι.
Πάρε, ξένε, τα ρούχα σου,
πάρε και τα σκουτιά σου
και φεύγα για το σπίτι σου,
σύρε στα πατρικά σου!

(Δρόπολη)

Εμένα το 'χει η μοίρα μου,
Το 'χει το ριζικό μου,
Να φύγω από τον τόπο μου,
Να φύγω από το χωριό μου.

Να φύγω να ξενιτευτώ,
Μακριά σε τόπους ξένους,
Και να 'χω ξένους για δικούς,
Και τους δικούς σαν ξένους.

Η ξενιτιά με γέρασε
Και η ψυχή μου κλαίει,
Το ριζικό μου το 'γραψε,
Κανένας δε μου φταίει.

(Ριζά-Λεσινίτσα)

Τραγούδι της αγάπης

Μες στις Σωτήρας το βουνό
Είναι μια κρύα βρύση.
Πάνουν οι νιες να πιουν νερό,
Να πιουν και να γιομίσουν.
Πήγα κι εγώ η άμοιρη,
Να πιω και να γιομίσω
Κι έχασα το μαντήλι μου,
Το χρυσοκεντημένο.

Αν το 'βρε νιος, να το χαρεί,
Και γέρος να το χάσει,
Κι αν το 'βρε η αγάπη μου,
Να ζει να το κερδίσει.

(Δρόπολη - Σωτήρα)

Αν θέλεις να 'μαι όμορφη,
αν θέλεις να 'μαι άσπρη,
στείλε στην Πόλη για γυαλί,
στα Γιάννενα για χτένι,
στείλε και στην Πολύτσιανη
για κόκκινο γελέκι.

Το χτένι να χτενίζομαι
και το γυαλί να βλέπω,
και το γελέκι να φορώ
και στο χορό να βγαίνω.
Να καμ' αγόρια να σφαγούν,
κορίτσια να πλαντάξουν,
να κάμω τον πρωτόπαπα,
να χασ' τη λειτουργιά του.

(Πωγώνι)

Πολλά δημοτικά τραγούδια διασώζουν την ιστορική μνήμη, όπως για παράδειγμα την αντίσταση των χωριών Δρόβιανης και Λεσινίτσας στον Αλή Πασά, γύρω στο 1500, που ήθελε να τα μετατρέψει σε τσιφλίκι:

Δεν σ' το 'πα 'γώ, πασιά μου
δεν σ' το 'πα 'γώ βεζύρη,
με τα χωριά μην πιάνεσαι
και με τους Δροβιανίτες,
Τ' οι Δροβιανίτες είν' κακοί
Πηγαίνουν και στην πόλη.
Μάσε τ' ασκέρι σου, πασά
Και πάψε το ντουφέκι.
Δεν είναι σύκα να τα φας
Νεράντζια να τα ζύψεις.
Είναι παιδιά Λεσιτσινά
Γερόντοι Δροβιανίτες
Που γράφουνε στο βασιλιά,
Και μέσα στη Φραγκιά,
Να χάσουν τον Αλή Πασά,
Μ' όλη τη φαμελιά.

Φωτογραφία από πολυφωνικό συγκρότημα

Δροπολίτικη φορεσιά

Οι γνωστότερες συλλογές δημοτικών τραγουδιών της ελληνικής μειονότητας, που εκδόθηκαν μετά το 1994, είναι οι εξής:

Μενέλαος Ζώτος, *Το Δημοτικό τραγούδι της Βορείου Ηπείρου*, Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών, 3 (1998) 1-79.

Βασίλης Νίκας, *Δημοτικά τραγούδια της ελληνικής μειονότητας*, επιμ. Στ. Ντάγιου, Τίρανα 1998.

Γεώργιος Παναγιώτου, «Δεν είμαστε κι εμείς Ρωμιοί;», *Ελληνικά αφηγηματικά τραγούδια από τη Β. Ήπειρο*, εκδ. Του Εικοστού Πρώτου, Αθήνα 1994.

Παναγιώτης Φωτίου-Νίκος Λύτης, *Δημοτικά τραγούδια της Βορείου Ηπείρου*, Νεφέλη, Αθήνα 1995.

Θανάσης Μπόλος-Μπιρμπιλής, *Ο γάμος στο χωριό μου (περιοχή Πωγωνίου)*, Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα 1999.

Σταύρος Ντάγιος, *Αποκληρωμένο Έθνος (Η λαϊκή λογοτεχνία των Ελλήνων)*, Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη.

Γρηγόρης Κατσαλίδας, *Δημοτικά τραγούδια της Βορείου Ηπείρου*, Gutenberg Αθήνα 2006.

Δισκογραφική παραγωγή

Τα τελευταία χρόνια, στο πλαίσιο μιας πιο συστηματικής καταγραφής και προσέγγισης του παραδοσιακού πολυφωνικού τραγουδιού των Ελλήνων της Αλβανίας, έχουμε αρκετές δισκογραφικές συλλογές:

Το μοιρολί της Πρεμετής

Έκδοση της Διεθνούς Οργάνωσης Λαϊκής Τέχνης, όπου τα πολυφωνικά «Η κόρη των κυμάτων» (αλβανόφωνο) και «Σύρε μάνα πες του Γιάννη» (ελληνόφωνο), με πολυφωνικό σχήμα από την Πρεμετή.

Έλληνες Ακρίτες - Ήπειρος

Στη σειρά «Έλληνες Ακρίτες - Ήπειρος» θα συναντήσουμε τα πολυφωνικά συγκροτήματα Δερβιτσάνης και Χιμάρας να τραγουδούν τα τραγούδια: Ένα πουλί θαλασσινό, Τον άμμον - άμμο πήγαινα, Χειμαριώτισσα, Βασίλω, Της Χαίδως, Της νύφης, Όλην την ημέρα και Τούτον το χειμώνα.

Τα Πολυφωνικά της Β. Ηπείρου

Ζωντανή ηχογράφηση. Συνοδεύει το βιβλίο του Νικόλαου Δημητρίου, Βόρειος Ήπειρος. Τραγούδια και χοροί.

Περιέχει 18 τραγούδια, πολλά από αυτά σπάνια και άγνωστα, άλλα γνωστά με άλλη μελωδία. Παραγωγή του Τμήματος Μουσικής του Ιόνιου Πανεπιστημίου, σε επιμέλεια Λευτέρη Δημητρίου.

Πολυφωνικά Τραγούδια Β. Ηπείρου

Αξιόλογη καταγραφή πολυφωνικών τραγουδιών. Με πλούσιο ένθετο εικονογραφημένο βιβλίο, με στοιχεία από τις περιοχές των τραγουδιών. Συμμετέχουν όμιλοι από τις περιοχές: Χιμάρα, Πολύτσανη, Χλωμό, Άνω Επισκοπή, Γράψη, Βόδριστα, Σωτήρα, Τσαούσι-Καρόκι.

Επιμέλεια: Μενέλαος Ζώτος, Κώστας Λώλης, Παναγιώτης Τζώκας

Έκδοση: Ίδρυμα Βορειοηπειρωτικών Ερευνών, Ιωάννινα 1995.

Πολυφωνικά Τραγούδια

Ζωντανή ηχογράφηση στο Παλλάς

Συμμετέχουν οι όμιλοι και τα σχήματα:

Κτίσματα, Παρακάλαμος, Χειμάρρα, Πωγώνι, Χαονία, Πολυφωνικό της Ηπείρου, Πολύφωνο, Νέοι Αργυροκάστρου (Αλβανία), Βλάχοι ANTON ROCI (Αλβανία).

Επιμέλεια: Αλέξανδρος Λαμπρίδης,
Αντώνης Έξαρχος

Έκδοση: «Άπειρος

Συγκροτήματα και όμιλοι πολυφωνικού τραγουδιού:

ΚΤΙΣΜΑΤΑ

ΧΑΟΝΙΑ

ΠΟΛΥΦΩΝΟ

ΠΟΛΥΦΩΝΙΚΟ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

ΠΟΛΥΦΩΝΙΚΟ ΔΕΡΒΙΤΣΑΝΗΣ

ΧΕΙΜΑΡΑ

ΟΜΙΛΟΣ ΑΝΩ ΔΕΡΟΠΟΛΗ

ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΜΟΥΡΓΚΑΝΑΣ

ΠΑΡΑΚΑΛΑΜΟΣ

ΜΗΛΕΑ ΜΕΤΣΟΒΟΥ

ΟΙ ΝΕΟΙ ΤΟΥ ΑΡΓΥΡΟΚΑΣΤΡΟΥ

ΠΡΕΜΕΤΗ